

A BALATONVIDÉKI HÍRLAPIRODALOM ELSŐ NEGYEDSZÁZADA.

(1861—1885.)

A Balatonismeret történetét és a balatoni kultúra fejlődését kutató munkánk során a Nemzeti Múzeum hírlaptárában őrzött balatonvidéki anyagot is átvizsgáltuk. Vizsgálódásainkat a balatoni hírlapirodalom első 25 évére terjesztettük ki (1861—1885), s nem véletlen, hogy ez az időszak a balatoni fürdőkkultúra első negyedszázadával esik egybe. Ez olvasmányaink nyomán ugyanis önként adódott a felismerés, hogy a fővárosi mellett a helyi sajtónak is jelentős, megbecsülést érdemlő szerepe van nemcsak a Balaton értékeinek megismertetésében, hanem a parti települések polgárosodásának fejlesztésében is. A három vármegye vezető lapjainak, a *Zala—Somogyi*, később *Zalai Közlönynek*, a *Somogynak* és a *Veszprémnek* a hiányokat s elmaradottságot ostorozó, a külföldi példákat idézgető, a fejlesztés módozataira reámutató közleményei kétségtelesen előmozdították a Balatonvidék legrégebb s legvárosiasabb „vonzóhelyeinek”: Balatonfürednek, Keszthely-Hévíznek és Siófoknak fejlődését, ahonnan a lapokat rendszeresen tudósították nemcsak a fürdőidény alakulásáról, hanem a szükségesnek mutató és végre meg is valósított fejlesztési munkálatokról is.

Egy másik összefüggésre is reá kell itt mutatnunk, amely az 1861. évet, a balatoni hírlapirodalom születési évét egyben a balatoni kultúrafejlődés egyik legfontosabb, valósággal új korszakot jelentő fordulópontjaként tünteti fel. 1861. április 1-én nyílt meg a Déli vasút Budától Nagykanizsáig terjedő szakasza, mely a Balatont bekapcsolta az országos és nemzetközi forgalomba. Ennek a vaspályának akkor még Szántód, pár évvel utóbb Siófok volt a Füredet a Kisfaludy gőzhajó közvetítésével Budapesttel, illetőleg Kanizsával összekötő állomása. A mai Balatonszentgyörgy akkor még Keszthely nevével viselte. Nem kellett többé postai gyorskocsival, ú. n. „szorgalomkocsi”-val közlekedni, amely — mint az egykorú lapok panaszzóják — sáros-havas időben bizonytalan, lassú és jóval

költségesebb volt, mint a vasút. Nyomdagépek, a kiadáshoz szükséges egyéb kellékek s maguk a nyomtatványok is lényegesen könnyebben és olcsóbban voltak szállíthatók. Bizonyára nem véletlen, hogy az első vidéki hírlapok: *Győri Közlöny*, *Szegedi Híradó*, *Debreceni Közlöny*, a nagykanizsai *Zala—Somogyi Közlöny* vasútállomással dicsekvő városokban kerültek kiadásra.¹

A hírlapok átnézése alkalmat adott annak megállapítására is, hogy az idáig közzétett lapbibliográfiák nem mentesek — a munka természeténél fogva könnyen érthető — hiányoktól és tévedésektől. Ezek felsorolására azonban nincs itt terünk; közlésüket a készülő balatoni hírlapkönyvészet számára tartjuk fenn. Ezenkívül a hírlapok közleményeiből több olyan lapvállalkozásról is tudomást szereztünk, amelyek hiányoznak a Hírlaptárból, sőt az idáig megjelent címjegyzékekben sem fordulnak elő.²

I. Az első helyi időszaki lap, mely a Balatonvidék érdekeit szolgálta, a *Balaton-Füredi Napló* volt. A pápai születésű GYÖRÖK GYÖRGY (1815—88) ügyvéd, később tanár szerkesztésében 1861. június 15-től kezdve három nyáron át jelent meg, s eleinte pesti nyomdában, majd a 9. számtól kezdve a nagykanizsai MARKBREITER nyomdájában készült. 1862. június közepén GYÖRÖK a helytartótanács engedélyével egy kisebb nyomdát hozott le Füredre, s ezentúl ő nyomtatta a kis negyedrétaalakú lapot. A címlapját Füred látképe díszíti, előtérben a Kisfaludy gőzhajóval, középen a költő babérkoszorús képével. A lap tartalmának túlnyomó részét a szerkesztő maga írta „Tihanyi Visszhang“ álnéven, mert főmunkatársa, TOLNAY LAJOS füredi tanító 1862 nyarán a tó vizén vadászbaleset áldozata lett. A vidék legegésztőbb közszükségletéről, a tó vízállásának szabályozásáról több szakcikket közölt és mindvégig iparko-

¹ V. ö. ezzel kapcsolatban DEZSÉNYI BÉLA értekezését a MKSzle 1943. IV. füzetében: A magyar hírlap útja kiadó és közönség között.

² Érdeklődtünk a hiányzó, illetőleg csak a lapok szövegében említett hírlapok tárgyában a keszthelyi Balatoni Múzeumban és a balatoni könyvek, lapok és képek legnagyobb (BÁNÓ DEZSŐ-féle) gyűjteményében is, de sikertelenül. Arra a levelünkre adott válaszában, melyben a Hírlaptár balatoni anyagának hiányairól tájékoztattuk, DARNAY BÉLA, a Balatoni Múzeum igazgatója közölte velünk (mikor e dolgozat szövege már készen állt), hogy „szenzációs felfedezést“ tett egy 1861-ben Keszthelyen, GYÖRÖK GYÖRGY szerkesztésében megjelent hírlapról, egyben jelezte, hogy erről a *Balatoni Szemle* legközelebbi számában cikke jelenik meg. Érdeklődéssel nézünk a közlemény elé, mert mi többéves hírlapbongészésünk után is a JAGÓCSI PÉTERFFY szerkesztésében 1861 ősztől megindult *Dunántúli Társadalmi Közlöny*t ismertük, mint a legrégebb keszthelyi lapot. Erről azonban már KERESZTY 1916-ban kiadott címjegyzéke is megemlékszik.

dott közönségét a Balatonvidék történetét és földrajzát ismertető cikkekkel, hajókirándulások eleven leírásával szórakoztatni. Az a terve, hogy a lapot egész éven át megjelenteti, nem valósult meg, ezért 1866. áprilisban a sokkal népesebb Keszthelyre költözött nyomdájával s ott újabb fürdőidényújságot alapított, a *Balaton-t*. Ez a „közgazdasági, társadalmi, szépirodalmi stb. képes és élces hetiközlöny“ azonban aligha élt egy egész nyáron át, hiába adott ki négy mutatványszámot is. Ezekon kívül csak az 5. szám van még meg a Hírlaptárban, s könnyen lehet, hogy több nem is jelent meg belőle. A lap első számában azt a nyomdatörténetileg érdekes adatot találjuk, hogy Keszthelyen 30—40 év előtt volt már nyomdája FESTETICS grófnak. „Olyan mostani nyomdatulajdonossal volt szerencsénk találkozhatni — írja GYÖRÖK —, aki az akkori keszthelyi nyomdában mint fiatal segéd dolgozott.“ KLEMPA KÁROLY premontrei tanárnak, a Festeticsek levéltárosának közlése szerint FETETICS GYÖRGY valóban már 1817 nyarán nyomdát állított fel Keszthelyen, PERGER FERENC vezetésével, aki azonban néhány évvel a gróf halála után (1823 körül) Zalaegerszegre s onnan Szombathelyre költözött; Sándor nevű fia pedig a század közepén Pécssett állított fel nyomdát.³

A második balatonvidéki hetilap, a *Dunántúli Társadalmi Közlöny és Közhasznú Ismeretek Tára*, 1861. október közepétől 1863. december végéig jelent meg egy kis íven, negyedréten, MARKBREITER kanizsai nyomdájában. Tulajdonos és felelős szerkesztő JAGÓCSI PÉTERFFY JÓZSEF, a dunántúli vincellér- és kertészképezde igazgatója, Keszthelyen, aki 1861. áprilistól szeptemberig a *Kertészeti és Ipargazdasági Vezérlapokat* szerkesztette ugyanitt. (Ez az első dunántúli gazdasági szaklap hiányzik a Hírlaptárból.) PÉTERFFY új lapvállalkozását a pesti *Magyar Sajtó* feltűnő bizalmatlansággal fogadta: „Örvendünk minden mozzanatnak, de mégis óhajtanók, hogy az, ki lapszerkesztésbe fog, az illető irodalmi ágban valami

³ PERGER nem az első nyomdája volt a Balatonvidéknek. A SZAMMER-családnak már a XVIII. század nyolcvanas éveiben volt nyomdája Veszprémben. Ezen nyomtatták HORVÁTH JÁNOS veszprémi kanonoknak, az Akadémia tiszteleti tagjának, későbbi fehérvári püspöknek egyházi szónoklatait. 1820-tól 1824-ig özv. SZAMMER KLÁRA veszprémi sajtója alól került ki a legrégebb balatonvidéki időszakos sajtótermék, az Egyházi Értekezések és Tudósítások. A hazai magyar katolikus hitbuzgalmi folyóiratok közt időrendben ez a legelső. HORVÁTH JÁNOS szerkesztette, de írtak bele református lelkészek és RUMY KÁROLY, volt keszthelyi Georgicon-tanár is. SZAMMERék később Székesfehérvárra költöztek, hol SZAMMER IMRÉnek még a múlt század kilencvenes éveiben is virágzó könyv- és hírlapnyomdája volt.

pregnans eredményt vagy határozott zálogot tudjon felmutatni.“ November 8-án még mindig „kissé obskurus színezetűnek“ mondja „JÁGOCSI úr vállalkozását, mely az irodalmi életben való tetemes járatlanságot mutat“, s arra oktatja ki, hogy „az arrafelé folyó közélet eseményeire nagyobb gondot fordítson“. Ezután történt, hogy — november közepén — PÉTERFFY indítatva érezte magát főmunkatársul ROBOZ ISTVÁNT, a *Magyar Sajtó* munkatársát venni maga mellé, aki nagyérdemű vidéki újságírói pályáját e keszthelyi lapnál kezdte, miután már az ötvenes évek eleje óta rendszeresen tudósította a fővárosi lapokat a füredi és hévízi fürdőéletéről. A lap átveszi a *Magyar Sajtó* érdekes hírlaptörténeti adatát, hogy 1861-ben a magyar lapok és folyóiratok száma 27-tel szaporodott. PÉTERFFY lapja elsősorban gazdasági irányú ugyan, de azért tárca- és hírrovata is van. Komoly mezőgazdasági és borászati szakcikkeket hozott SOMSSICH PÁLTÓL, valamint KOZMA SÁNDORTÓL, a későbbi főállamügyésztől, aki ezidétt marcali ügyvéd, a somogyi gazdasági egyesület jegyzője s országgyűlési követ volt. A Balaton lecsapolása kérdéséről beható és szakavatott tájékoztatást nyújt. 1862. január óta ROBOZ már nem munkatárs, sőt azután, hogy átment az új *Zala—Somogyi Közlöny* szerkesztőségébe, erős polémia támad a két lap között. A keszthelyi lap 1863 végén történt elmúlása nyilván azzal függ össze, hogy a vincellérképezde 1864-ben átalakult országos gazdasági tanintézeté és PÉTERFFY Keszthelyről a fővárosba költözött. 1888-ban bekövetkezett halálakor az ipariskolák kormánybiztos-főfelügyelője volt.

A *Zala—Somogyi Közlöny* 1862. július 1-én indult meg, mint vegyestartalmú lap. Kiadó és laptulajdonos WAJDITS JÓZSEF könyvkereskedő és nyomdász, Nagykanizsán; felelős szerkesztő FODOR PÁL kaposvári ügyvéd, főmunkatárs ROBOZ ISTVÁN. Megjelent hetedrétt alakban, eleinte havonként háromszor, 1869-től hetenként egyszer, 1872-től 1885 végéig hetenként kétszer.

Az alapítás gondolata valószínűleg ROBOZTÓL származott, de a vállalkozás érdeme a hat évvel fiatalabb WAJDITSÉ. SZINNYEI *Magyar Írók*-ja ez utóbbiról csak pár sorban emlékszik meg: életrajzi adatokat alig tud róla, csak megemlíti a nyomdájából kiadott nap-tárákat és felköszöntő, meg dalos-könyvet. ROBOZ írja a *Somogyi* mutatványszámában, 1866-ban, hogy ő „négy évvel ezelőtt iparkodott a jók közreműködésével a *Zala-Somogyi Közlönyt* megalapítani“. TUBOLY VIKTOR ügyvéd és író, mindkét lap munkatársa, a *Zala—Somogyi Közlöny* 1868. október 10-i számában „Hírlapiroda-

lom a megyékben“ címen szintén azt írja, hogy „a szorgalmáról ismert költő, ROBOZ ISTVÁN volt egyike az elsőknek, aki a két megye számára egy helyesen szerkesztett lapot indított. E lap most is fennáll és fennállását a vállalkozó szellemű WAJDITSnak köszöni.“ Utóbbi azt a szerkesztői megjegyzést fűzte ehhez, hogy „a *Zala—Somogyi Közlöny*nél kizárólag e lap jelenlegi szerkesztőjének (WAJDITSnak) jutott a kezdeményezés tövise. Legelső szerkesztőnek BALOGH ALAJOS ifjú költőt, később FODOR PÁL ügyvédet és csak ezután hívta meg ROBOZT“. BALOGH működéséről e lapnál mitsem tudunk; FODOR is csak egy évig viselte a szerkesztői felelősséget, utóbb Kaposmérőn lakott, s 1873 júliusában adja hírül volt lapja, hogy elmeügyintézetbe került. (SZINNYEI *Magyar Írók*-jában nincs említés róla.)

1863 júliusától a *Somogynak* három évvel utóbb történt alapításáig ROBOZ volt a felelős szerkesztő. Utána WAJDITS maga vette át a szerkesztést, 1867-től fogva BÁTORFI LAJOS, hivatásos újságíró főmunkatársi, majd 1868. június óta segédszerkesztői közreműködésével. 1872 elején BÁTORFI vette át a felelős szerkesztő tisztét. A lap első évfolyamainak tartalmából kiemeljük KOZMA SÁNDORNak *Bukógáti* álnév alatt szellemes, művelt tollal írt balatoni útleveleit, ZICHY ANTALnak (*Timon*) jellemrajzait SOMSSICH PÁLról, KOZMA SÁNDORról, PAIS BOLDIZSÁRRól stb., THALY KÁLMÁN verseit, KÖVES JÁNOS felsőörsi prépost Örsi álnéven írt versezeteit a BATTHYÁNYAK őseiről, WŁASSICS GYULA akkori joghallgatónak *Oláhfi* néven sűrűn közölt beszámoló cikkeit az Akadémia és a Kisfaludy Társaság üléseiről.

1874-től a lap neve *Zalai Közlönyre* változott és 1881-től kezdve formátuma megkisebbedett. 1882. májusban BÁTORFI megvált a szerkesztéstől; utána szinte évről-évre változott a szerkesztő. 1887 elejétől ismét BÁTORFI vette át a szerkesztést, egyben a kiadói jogot, s ez így is maradt az érdeemes vidéki újságíró 1896-ban bekövetkezett haláláig. WAJDITS egy évvel előbb hunyt el, de a *Zalai Közlöny* ma is virágzik, ezidén lépett 83. évfolyamába. BÁTORFINak maradandó érdemei vannak nemcsak a vidéki újságírás, hanem a Balatonvidék multjának s természeti viszonyainak megismertetése terén is. A *Győri Közlöny*nél kezdte újságírói pályáját (1861—64), de ekkor már hat év óta írogatott pesti és vidéki lapokba. Utóbb komolyan foglalkozott történeti tanulmányokkal és levéltári kutatásokat is végzett, főleg Kanizsa város és a pallini INKEY-család levéltárában. 1876. februártól kezdve ki-

adta WAJDITS nyomdájában a később és mai napig is sokat idézett *Adatokat Zalamegye Történetéhez*, mint havi folyóiratot, melynek szerkesztője volt a vállalkozásnak 30 füzet után 1878. októberben történt megszűnéséig. Havonta két íven, 16-rét füzetekben jelent meg. Buzgón gyűjtögette benne a zalamegyei régi családok, apátságok és várak történetére, a megye nagyjainak életére vonatkozó adatokat, ezenkívül a tó zalai partjának földrajzi és néprajzi érdekességeit is igyekezett versben és prózában ismertetni. A Balaton szépségeit zengő versektől kezdve tudós vagy tudákos helynévmagyarázatokig és népköltési gyűjtésekig mindent és még sok egyebet találunk a jó papírra nyomott öt csinos kötetben.

BÁTORFITÓL származott — a nemrég létesült Kárpát-Egylet mintájára — a Balaton-Egylet megalapításának eszméje, melynek megvalósulása 1877-ben a három balatoni lapszerkesztő (BÁTORFIN, ROBOZON kívül LÉVAY IMRE piarista igazgató, a *Veszprém* szerkesztője) megértő együttműködésének volt köszönhető. Sajnos, az egylet csak néhány évig tevékenykedett: a közönség részvétlensége elaltatta. SZIKLAY JÁNOS buzgólkodása támasztotta új életre 1882-ben. Tizenkét évvel utóbb ez az egylet beleolvadt a Dunántúli Közművelődési Egyesületbe, melynek mostani elnöke ugyancsak SZIKLAY JÁNOS.

BÁTORFI a hetvenes években több európai országban utazgott és Párizsban is időzött. Ezzel kapcsolatos egy — csupán sajtótörténeti szempontból említésre érdemes — lapvállalkozása, melyet EDELÉNYI SZABÓ LAJOS, Párizsban élt újságíróval társulva indított 1878. július 6-án. „Mint a magyarországi sajtótörvénnyel szemben felelős szerkesztő és társkiadó“, *Párisi Lapok* címmel WAJDITS-nál jelentette meg BÁTORFI ezt a kettedrét alakú „általános társadalmi hetilap“-ot, amely már a 7. (augusztus 17-i) számmal meg is szűnt. Tartalmáról már csak azért sem közölhetünk semmit, mert a Hírlaptár példányának nyoma veszett.

Nagykanizsán még a hatvanas évek végén versenytársa támadt WAJDITS-nak az ottani hírlapnyomdászatban úttörő MARKBREITER utóda: FISCHEL FÜLÖP vállalatában. Ez volt 1868 óta a *Somogy* sajtója, három évvel utóbb pedig egy keszthelyi időszaki lap nyomtatását vállalta, a *Keszthelyi Hangokét*, BAJCSAY MIHÁLY szerkesztésében. 1869. szeptembertől decemberig élt ez a „szépirodalmi, gazdasági, fürdőéleti és ismeretterjesztő“, havonta háromszor kettedrét alakban megjelent lap, melynek egy száma sincs a Hírlaptárban.

Folytatása volt a *Napkelet*, mely szintén nem élt egy teljes esztendő (1870. februártól 1871. januárig). Ezt a havonta háromszor megjelent lapot is BAJCSAY szerkesztette s FISCHEL nyomtatta az előzővel azonos formában. Ez is hiányzik a Hírlaptárból.

Hasonlókép kérészéletű, egyetlen nyáron át virágzott lapvállalkozása volt BAJCSAYnak és FISCHELnek a *Balatonhévvízi Napló* című fürdőszaki hetilap, melyből a Hírlaptárban csak az 1870. június 2-án és június 30-án kelt csonka számok találhatók. Megszűnt állítólag 1870. szeptember 15-én.

Ugyancsak a szívós kitartású BAJCSAY MIHÁLY indította meg a *Balaton-füred — Keszthely* című idénylapot is, melyre a *Somogy* 1871. június 27-i száma szerint szerkesztője előfizetést hirdetett „ama szerencsés körülménynél fogva, hogy Keszthelyen nyomda állíttatott fel“. Ez SÓGOR GYÖRGY nyomdája volt. (Ebből kitetszőleg GYÖRÖK távozása után Keszthely pár évig nyomda nélkül volt.) Ez a mindössze egy nyáron át létezett lap sem került szemünk elé, mert a Hírlaptárból hiányzik. A nyughatatlan, vérű BAJCSAY további sorsáról a *Zalai Közlöny* 1875. májusi száma tudósít ebben a rövid hírben: „BAJCSAY MIHÁLY, keszthelyi születésű baboccai segédjegyző, a *Keszthelyi Hangok* és a *Balaton-Füred — Keszthely* fürdőszaki hetilapok tevékeny szerkesztője agyszélhüvésben elhúnyt.“ Mikor szülővárosában szerkesztett, még csak községi írrok lehetett. Sem SZINNYEI, sem GULYÁS nem közli életrajzi adatait.

SÓGOR GYÖRGY sajtója nyomtatta Keszthelyen a *Gyakorlati Mezőgazda* című gazdasági szaklapot is, melynek szerkesztője és kiadója a gazdasági tanintézet hírneves igazgatója, SPORZON PÁL volt. Havonként háromszor jelent meg 1872. január 10-től kezdve egy íven, nyolcadrét alakban. Amikor SPORZONT 1874 tavaszán Magyaróvárra helyezték, itt folytatta a szaklap kiadását, melynek nagy érdemei vannak a Dunántúlon a gazdasági ismeretek terjesztésében. Minden számban humoros vagy elbeszélő tárcarovat is van. Amint a lap 1873. évfolyamában olvassuk: ezidétt a gazdasági irodalmat a következő hat magyar szaklap képviselte: a KORIZMICIS irányítása alatt Pesten szerkesztett *Gazdasági Lapok*, a BEDŐ ALBERT szerkesztette *Erdészeti Lapok*, a pesti *Kertészgazda*, az ugyanott ENTZ FERENC szerkesztésében megjelent *Borászati Füzetek*, a Rákospalotán LUKÁCSY SÁNDORTól szerkesztett *A Nép Kertésze*, a kolozsvári *Erdélyi Gazda*, végül SPORZON Keszthelyen alapított *Gyakorlati Mezőgazdája*.

1874 elején a *Zalai Közlönynek* komolyabb vetélytársa támadt a FISCHEL kiadásában és HOFFMANN MÓR tanító, később középiskolai tanár szerkesztésében előbb *Kanizsai Lapok*, félévvel utóbb *Zala* címen megjelent hetilapban. A Hírlaptár az elsőből mindössze két számot őriz, a *Zalának* pedig első négy évfolyama hiányzik. A lap közel félévszázadig élt, 1922-ben jelent meg utolsó évfolyama, melyet — a hírlapirodalomban nem éppen ritka, többnyire jubileum provokálását célzó — tévedésből 51.-nek nyilvánítottak. Az első években éles, sokszor kölcsönösen ízléstelen polémiaát folytatott a *Zalai Közlöny*-nyel. Egyébként a verseny által fokozott odaadással és igyekezettel vezetett újság nem egy kortörténetileg érdekes adatot őrzött meg hasábjain. A két szerkesztő közt a jóviszony rövidesen helyreállt: 1880-ban egy honismertető könyv (*Szülőföld és Haza*) szerzésére társultak, mely néhány év alatt öt kiadást ért. A *Zala* szerkesztésében 1882. áprilistól HOFFMANN tanárral, kinek érdemes tanügyi irodalmi munkáját SZINYEYI ismerteti, VARGA LAJOS osztozott. 1883. novembertől fogva ugyanő egyedüli szerkesztő lett.

1874 egy másik zalai hírlapnak is születési éve: a Keszthelyen, SÓGOR GYÖRGY kiadásában és az ő nyomdájában készült *Balaton és Vidéke* vegyestartalmú hetilapé. Július elején indult PÖLTZ PÁL tanító szerkesztésében s két és fél évig, 1877 végéig szolgálta a Balatonvidék érdekeit. PÖLTZ csak félévig volt szerkesztője: 1875. januárban közli a *Zalai Közlöny*-nyel, hogy a szerkesztéstől a közte és a kiadó közt támadt súrlódások miatt visszalépett. Távozása után SÓGOR nyomdász vette át a szerkesztést, melyhez társul vette KALMÁR BÉLÁT. A lapból egyetlen példány sem maradt meg; még a fiatal munkatárs, SZIKLAY JÁNOS sem őrzött meg a lapból egy számot sem, csak tőle — az ő értékes balatoni könyvészetéből és személyes közléséből — tudjuk azt is, hogy *Balaton* *eszmejártások* című, öt darabból állt cikksorozata e lap 1875. évi folyamában jelent meg. Ezenkívül a *Zalai Közlöny* vette át belőle HENCZ ANTAL építésznek, a Balatoni Múzeum egyik alapítójának egy tartalmas cikkét, a balatoni hajózás problémáiról.

A keszthelyi közéletben sokat szereplő PÖLTZ PÁL hamarosan bekapcsolódott egy újabb lapvállalkozásba. Tanítótársa, REICH MIKSA 1878. márciusban megalapítja, mint szerkesztő és kiadó-tulajdonos a *Keszthely* című hetilapot. A mutatványszámot és az első számot SCHLOSSER M. keszthelyi nyomdájában, a továbbiakat FISCHELNÉL Kanizsán állították elő. A *Zala* április 7-én, szerkesz-

tője tollából pályatársi melegséggel üdvözli az új lapot és szerkesztőjét; megállapítja, hogy a haladni akaró Keszthelynek szüksége van egy jól szerkesztett lapra. A *Keszthely* indulásakor egy nagy újságíró, FALK MIKSA volt a város országgyűlési képviselője, s a lap első évfolyamaiban többször olvasunk Keszthelyen való megjelenéséről vagy keszthelyi küldöttségeknek a képviselőnél való tisztelegéséről. A lap elsősorban a balatonmelléki bortermelő lakosság érdekeit szolgálja, amire nagy szükség is volt ekkor, mert a borárak olyan alacsonyra süllyedtek, hogy a hordó akója egy szinten állt a boréval (2—3 frt), a nyolcvanas évek elején pedig filoxéravész tört reá a szőlőkre, ami a zalai vincellérnép létalapját tette kérdésessé. 1879 végén a lap kiadását PÖLTZ PÁL vette át — amint jelenti — nem nyereszkesedési vágyból, hanem a közjó és szülővárosa iránti érdeklődésből. 1880-ban LIPP VILMOSnak, a premontrei gimnáziumi igazgatónak, neves régésznek cikksorozatát olvassuk a városkörnyéki leletekről (ezeket a cikkeket FALK MIKSA *Pester Lloyd*ja is hozta teljes szövegükben). A lap 1894-ben jelent meg utoljára s a Balatonvidék kulturális fejlődésének sok becses emlékét adta át az utókoroknak.

A *Zala* szerkesztője az 1878. áprilisi számában, a *Keszthely* laptárs barátságos köszöntéséhez ezeket fűzte hozzá: „De ni-ni! SÓGOR GYÖRGY nyomdász meg *Balaton Tükre* címen képes szépirodalmi hetilapot akar május elsején Keszthelyen megindítani! Alkalmasint halva fog születni!“ A jóslat jónak bizonyult, mert semmi hírünk arról, hogy a *Balaton Tükre* csak egyetlen számában is tükröztette volna szépirodalmilag a nagy tó vidékét.

Épp ilyen keveset tudunk a *Független Zala* című lapról is, melynek REMETE GÉZA volt képviselőtől, mint kiadótól és szerkesztőtől származó, 1879 decemberében kelt előfizetési felhívását (WAJDITS vállalta a nyomtatást) szintén a *Zala* ismertette.

Másfélénél is hosszabb élettartam jutott osztályrészül a SZÉKELY EMIL közjegyzői segéd kiadásában és szerkesztésében Tapolcán megjelent *Balaton* hetilapnak. Mutatványszámát a veszprémi Szent István-nyomda 1883. december végén állította elő. Az első néhány szám pesti nyomdák alól került ki, de a 7.-et és az összes többi ismét Veszprémben nyomtatták. A lap változatos tartalommal, elég széleskörű balatoni híryanaggal jelent meg, országos nevű költők verseit és novelláit (ÁBRÁNYI, INCZÉDY, KERESZTY, PALÁGYI, PORZSOLT, PRÉM, RADÓ, RELLE, SZIKLAY stb.) hozta, CZIGÁNY JÁNOS ügyvéd és író, Révfülöp-fürdő alapítójának számos cikkét

közölte, de elsősorban és mindvégig a balatonmelléki bortermelők szószólója kívánt lenni. A jobb sorsra méltó lapvállalat az 1885. július 23-án kijött (II. évfolyam 30.) számmal véget ért.

II. A *Somogyot* ROBOZ ISTVÁN az 1866. február 1-i kelettel szétküldött, magvas tartalmú programot ígérő mutatóvázlattal alapította meg, miután a *Zala—Somogyi Közlönytől* — saját szavai szerint — azért kellett megválnia, mert sem az írói munka megbecsülését, sem a lap anyagi alapjait nem látta biztosítva. Korábbi kiadójával gyilkoshangú polémiába keveredett, melyből a méltatlanul honorált író keserűsége csendült ki. A fővárosi szerkesztőségekben is becsült tollú, vérbeli írók bántott önérzete igaztalan túlzásra ragadta, amikor volt kiadóját lekönnykötözte és a helyesírás elemeinek elsajátítására buzdította. Kellő történeti távlatból megállapítható, hogy mégis csak WAJDITS vállalkozó szellemének volt köszönhető a két legnagyobb dunántúli megye első, még ma is élő hírlapja.

A *Somogy* első száma 1866. március 6-án jött ki kettedrét alakban, egy íven BITTERMANN EDE — régi szabadkai nyomdászfamilia sarja — kaposvári nyomdájából. ROBOZnak sikerült munkatársakul megnyernie SOMSSICH PÁLT, a Deák-párt elnökét, későbbi képviselőházi elnököt, aki gazdasági tárgyú cikksorozatával, — és pápai diáktársát, KOZMA SÁNDORT, aki humoros hangú, de komoly tartalmú tárcalevelekkel és a magyar középosztályról írt mélyen szántó, ma is megszívlelendő tanulmányával fejtett ki üdvös nevelő hatást. ZICHY ANTALT, Tab követét is elhódította a *Zala—Somogyi Közlönytől*, s ezentúl itt, saját szülőmegyéje orgánumban láttak napvilágot a tudós és író Timonnak a politikus ZICHY ANTALÉNÁL nagyobb hatású megnyilatkozásai. Itt jelentek meg először a somogyi SZÉCHÉNYIEK, PÁL és IMRE cikkei is, melyekből kiemelendők az utóbbinak 1881-i háromnegyedéves amerikai tanulmányútjáról írt tartalmas beszámolóit. VAS GEREKEN prózájával, KOMÓCSY JÓZSEF, KISFALUDY ATALA verseivel, JÁNOSY GUSZTÁV műfordításai-val, VADNAY KÁROLY, KAZÁR EMIL írásaival is sűrűn találkoztunk a lap hasábjain.

ROBOZ minden nyáron Füredről írt levelei (több mint 60 esztendeig élvezte a Savanyúvíz jótékony hatását a tihanyi apát-ság vendégekép) országos irodalomtörténeti szempontból is sok „kiadatlant“ tartalmaznak: a vidéki szerkesztő itt egy asztalnál ült az ország legelső íróival és szerkesztőivel, akik ebben az időben (a 60-as, 70-es években és a 80-as évek elején) impozáns szám-

ban keresték fel, sőt lakták is ezt a patinás fürdőt, hol a hazai arisztokrácia legjavával is érintkezést tartottak fenn. 1879-ben például, amikor VICTOR TISSOT is Füreden járt, az ottlakó JÓKAIN és LONKAY ANTALON kívül a következő íróársait emlegeti ROBOZ, mint a Savanyúvíz vendégeit: ENDRÓDI SÁNDOR, ERŐDI BÉLA, KERKAPOLY KÁROLY, ÓVÁRY LIPÓT, PÁLFFY ALBERT, PRÉM JÓZSEF, TARCZY LAJOS, TÓTH KÁLMÁN, TÓTH LŐRINC, a festő MÉSZÖLY GÉZA stb. 1876-ban irodalmi emlékeztető kirándulás indult a Kisfaludyn Alsóórsra, az itt szőlőbirtokos ENDRÓDI SÁNDOR látogatására. Az írókból és művészekből álló társaság oly jól érezte magát, hogy NAGY IMRE színész ott helyben megvette az egyik Kupricz-szőlőt (Alsóórs legszebb szőlőtelepét ENDRÓDI apja, KUPRICZ veszprémi törvényszéki bíró telepítette s ő építette az utóbb emléktáblával megjelölt szalmafedeles házat is) és ezután itt tölti majd a nyarakat nejével, a híres énekesnővel, BENZA IDÁVAL. 1884 nyarán ROBOZ jóízű humorral meséli el MIKSZÁTHnak veszélyes vitorlaskalandját SZALAY IMRÉVEL, Lengyeltóti Verhovay-párti képviselőjével.

Siófoknak, „a füredi paradicsom előkapujának“ (mert 1910-ig, a felsőparti vasút megindulásáig innen jártak a vendégek hajón Füredre) fejlődéséről s fürdőéletéről is sok ízeshangú feljegyzést olvashattunk a *Somogyban*.

A *Somogyot* 1868-tól 1873 végéig a kanizsai FISCHELNÉL nyomtatták, csak 1874-ben tért vissza Kaposvárra, hol előbb a Somogy—Kaposvári Föld—, Kereskedelmi és Ipari Hiteltársulat nyomdája, 1877-től JEITELES HERMANN, 1883. március 13-tól fogva HÁGELMANN KÁROLY nyomdája állította elő. Szerkesztője mindvégig nagy tekintélynek örvendett, ő volt a vidéki hírlapírók 1885. évi első országos kongresszusának elnöke. KOMPOLTHY TIVADARHOZ, a *Veszprémi Független Újság* szerkesztőjéhez ez évben írt leveléből ezeket a hírlaptörténeti szempontból érdekes — bárha nem tökéletesen pontos — adatokat közöljük: 1849-ben a veszprémi püspöki rezidenciában lakott NOSZLOPY GÁSPÁR kormánybiztossal, akinek titkára volt; de amikor a kormánybiztos, akkor a Bakonyvidék ura, kegyetlen hőstettekre akarta rábírní, ellábalt Diszelbe, onnan kisbirtokára Kötsére és megtette magát gazdának akkora kis ősi birtokon, hogy — ha eső nem esett — végigsírta és akkor volt rajta jó termés. Dolgozott az ötvenes években CSÁSZÁR FERENC *Pesti Napló*jába és NAGY IGNÁC *Hölgyfutár*jába, írt legalább száz beszélyt és levelet. Amikor a *Somogyot* alapította, 1866-ban csak húsz politikai lap volt és ezek közül csak hat idősebb, mint a

Somogy: a Pesti Napló, Szegedi Híradó, Alföld, Politikai Újdonságok, Győri Közlöny, Eger. ROBOZ csak egy vidéki lapot felejtett ki a felsorolásból, a *Máramarost* (1865—1918). Az *Alföld és Eger* kivételével e vidéki politikai lapok tovább is éltek a *Somogy*nál.

Amikor ROBOZ ISTVÁN 1916-ban, 90 vagy 92 éves korában elhunyt,⁴ lapja már egy éve, ötvenedik életéve küszöbén szintén végelgyengülésben múlt ki (az utolsó években állítólag már 200 előfizetője volt). A szerkesztők Nesztorának, Petőfi, Jókai, Kerkapoly diáktársának, Kossuth kápolnai csatatéri imája szerzőjének sírját már nem egykori barátai a két vármegyéből, hanem a második és harmadik nemzedék gyermekei — köztük unokája, BERNÁTH AURÉL, RIPPL-RÓNAI városának másik festőművész büszkesége — állták körül.

ROBOZ ISTVÁN, aki 1849 májusában, mint kormánybiztosi titkár, a vármegye közgyűlésén felolvasta a trónfosztó nyilatkozatot, idők folyamán az alkotmányos kormány készséges szócsövévé szelődött. Somogyban azonban a forradalom, sőt már Rákóczi szabadságharca óta mindig jó talaja volt a függetlenségi eszmének. Ennek szolgálatában indította meg NÉMETH IGNÁC kaposvári ügyvéd, később sokáig polgármester, *Független Somogy* című mérsékelt ellenzéki hetilapját, amelyet, éppúgy mint a *Somogyot* FISCHEL kanizsai gyorssajtója nyomtatott. A lap csak néhány hónapig, 1872. április végétől december közepéig jelent meg, de tartalmáról — a Hírlaptárból hiányozván — nincs tudomásunk.

A függetlenségi párt Tisza Kálmán kormányelnökségének kezdete óta mindig elevenebb erővel iparkodott a közvéleményt ellenzéki irányba terelni. E törekvés lehangosabb harsonái az 1878 óta országszerte felburjánzó, de jobbára rövidéletű hírlapvállalkozások. Eleinte Kossuth neve volt a zászló és 48, meg a függetlenség a jelszó. Mikor azonban nyilvánvaló lett, hogy az anyagi erőben gyarapodó s politikai befolyásban erősödő zsidóság többsége hű támogatója marad Tisza liberális kormányának, de különösen a tiszaezslári nagy per óta: a német birodalomban ekkor már politikai divattá vált, ADOLF STÖCKERTŐL vezetett antiszemita mozgalom hatása alatt nálunk is évről-évre hangosabb lett s főleg a Dunántúl jelentős tért is

⁴ ROBOZ centennáriumát 1928-ban ünnepelte ugyan a kaposvári Berzsenyi Társaság, melynek alapításától fogva haláláig elnöke volt, de családi iratok szerint vagy 1826-ban, vagy 1824-ben született Körtésén, Észak-Somogyban. A család gyászjelentésében az utóbbi születési évet olvastuk.

hódított VERHOVAY, ISTÓCZY és ONÓDY agitációja. Somogyban előbb GÁSPÁR LAJOS kaposvári, majd SZALAY KÁROLY csurgói s öccse, SZALAY IMRE lengyeltóti képviselő áldoztak pénzt és energiát előbb függetlenségi, majd kifejezetten antiszemita irányzatú lapok alapítására.

1878. január 13-án indult meg PRÁGER JÓZSEF vezérszerkesztése alatt a JANCSOVICS GYULA kiadótulajdonos gyorssajtóján készült *Somogyi Közlöny*. A 26. (július 7-i) számtól fogva PRÁGER lett a lapkiadó, egyben felelős szerkesztővé degradálja magát. Laptulajdonos JANCSOVICS maradt. A lap sem stílus, sem tartalom dolgában nem mérkőzhetett a *Somogy*-gyal, egyetlen említést érdemlő írójáról vagy cikkéről sem számolhatunk be, de nem is élt egy esztendőnél tovább: 49. (december 15-i) száma az utolsó, melyről tudomásunk van.

A lap egyik utolsó, decemberi számában ez a kis hír vonta magára figyelmünket: Lapunk kiadótulajdonosa, nyomdájának megfelelőbb felszerelése végett Bécsben járván, elvállalta egy előkelő gyár képviseletét Délmagyarország számára. Felhívja az olvasó figyelmét a lap idevágó hirdetésére. Ez a hirdetés általában a hirdetési rovatok tanulságos világot vetnek az egykorú vidéki sajtó anyagi alapjaira. RUST és társa bécsi gyár „amerikai gyorssajtókat“ kínál eladásra: egy ilyen „működésre legképesebb“ nyomdagépet, amely egy fiú szolgálata mellett óránként 1200—1500 tiszta lenyomatot ad, 580 frt-ért ab gyár. Ebben az időben a *Somogy*nak vagy *Zalán*nak legalább 5—600 sornyi, ünnepi alkalmakkor még jóval több hirdetése volt számonként. A hirdetések túlnyomó része osztrák és német cégektől, illetőleg ezek hazai képviselőitől származott, a MOSSE, meg HAASENSTEIN és VOGLER cégek szemfüles hirdetési ügynökei közvetítésével. Hirdettek főleg száj-, fog- és bőrápolószereket, hajnövesztő esszenciákat, szépítő krémeket, csodahatású kehpороkat, hamburgi halzsírolajokat, egész hasábokon bécsi ezüstárukat, bazárcikkeket, sorsjátékokat stb. Biztosítók és bankok hirdetési is sok teret igényeltek. A közölt tarifa szerint a hirdetésekért, ha nem átalányban voltak kialkudva, soronként 5—7 krt, nyiltéri közlésekért 10 krt fizettek, vagyis számonként legalább 35—40, egy év alatt kerek 2000 frt volt a hirdetési bevétel. A hetilap előfizetési díjai (évi 5 frt, egy szám 10 kr), csak 600 példányt számítva, 3000 frt összegre rúghattak. A megyék, városok, gazdasági egyesületek, bankok stb. szubvenciója is kitehett (amint egy soproni újságról szóló híradás elárulta) 4—500 frtot. Ilyen bevételekkel szemben a fent hirdetett s egy munkaerőt igénylő amerikai gyorssajtó beszerzése nem jelenthetett túlságosan kockázatos befektetést egy akkori lapkiadó számára, amikor ama bécsi gyorssajtó alól sok egyéb, hasznalhajtó kereskedelmi nyomtatvány is kikerült, s viszont a lapot a szerkesztő legfeljebb évi ezer frt-os fizetésén, vagy bizonyos %-os részesedésén kívül más személyi kiadás nem terhelte. Nemcsak, hogy a dolgozótársak nem számíthattak tiszteletdíjra, de számottevő havi díjazást is alkalmasint csak azok a szerkesztők kaphattak, akik — mint ROBOZ vagy BÁTÓRFI — hivatásos újságírók, nem pedig tanítók, tanárok vagy segédjegyzők voltak.

Amikor JANCOVICS Somogyi Közlönye 1878 végén megszűnt, ennek folytatásaként GÁSPÁR LAJOS kaposvári ügyvéd és képviselő megindította ugyancsak JANCOVICSNÁL, de saját kiadásában és szerkesztésében a *Balpárt* című politikai és vegyestartalmú hetilapot. Az 1879. január 1-én megjelent első, egyben mutatványszámban PRÁGER JÓZSEF közli, hogy a *Somogyi Közlöny* beleolvadt a *Balpárt* nevű politikai lapba, melynek szerkesztőségében mint belmunkatárs ő is helyet foglal. A lap JANCOVICS újonnan felszerelt amerikai gyorsrajtóján készül. Az első számokban GÁSPÁR szerkesztő több helyi nagyságot és megyebeli képviselőt, „országos kitűnőségeink közül” pedig VERHOVAYT, TÖRS KÁLMÁNT, HENTALLERT, EÖTVÖS KÁROLYT, SZALAY IMRÉT, SZALAY KÁROLYNÉ KISFALUDY ATALÁT és THALY KÁLMÁNT nevezi meg mint munkatársakat, de ezek közül a lap egész élettartama alatt egyiktől sem közölt cikkeket. Eleinte még voltak hazai és bécsi cégektől eredt hirdetései, de később ezek egyre fogytak, végül már csak a nyomdász és ritkán a BRÁZAY-sósorszesz reklámja maradt meg. Október 4-től november 29-ig a lap szünetelt; utolsó száma, a 81., december végén jelent meg.⁵

Ezután közel másfél évig a *Somogy* megint egyedül tájékoztatta a megye közönségét a politikai élet fordulatairól. 1881 tavaszán azonban újra felpeszdült a Kapos-parti újságírás, mert SZALAY IMRE lehozott egy pesti hírlapíró, KRÁTKY JÁNOST, aki pár évig az *Egyetértés* munkatársa volt, s megindította *Népjog* címen a megyei függetlenségi párt közlönyét. Laptulajdonos SZALAY IMRE volt, szerkesztő és kiadó KRÁTKY JÁNOS; nyomda JEITELES HERMANNÁL. A mutatványszám 1881. május 2-án jött ki. A második számban a kevés hirdetés közt feltűnik a „*A Nép Zászlója*. XIV. évfolyam. Jó, olcsó, régi hetilap. Szerkeszti és kiadja KRÁTKY JÁNOS”. (E lapot Budapesten 1868-ban ÁLDOR IMRE alapította, egy ideig HELFY IGNÁC irányította.) A június 30-i szám bejelenti, hogy *A Nép Zászlója* és ezen, ugyancsak KRÁTKY szerkesztésében megjelenő balpárti közlöny, a *Népjog* egyesül. A következő hat szám a két lap egyesített címén jelenik meg. Ezután, szeptember 1-től november közepéig szünet áll be a megjelenésben. A november 18-i szám újra csak *Népjog* címet visel. Ebben a számban KRÁTKY nem minden érdekesség nélkül cikket közöl a fővárosi hírlapírás utolsó évtizedéről. A II. évfolyam

⁵ SZINNYEI *Magyar Írók* tévesen Pécssett jelenteti meg GÁSPÁR *Balpártját* és halála évét is hibásan adja meg 1877-ben. A volt ellenzéki politikus, miután Kaposvárt SZÉCHÉNYI PÁL miniszterrel szemben kisebbségben maradt, a nyolcvanas évek közepén Kecskemétre került közjegyzőnek.

június 22-i száma már SZALAY KÁROLY szerkesztésében jelenik meg; KRÁTKY pedig bejelenti, hogy „hírlapírói működését más úton érvényesíti“. Ettől kezdve kis ideig magasabb a színvonal (a szerkesztő felesége, ATALA és leányuk, FRUZSINA verseit közli), közepes pesti íróktól is hoz cikket, de a politikai és vallási gyűlölködés mind erősebben gőzölög belőle. 1882 nyarán négy szám WAJDITS kanizsai sajtója alól került ki, a 37. számtól fogva a kaposvári HÁGELMANN KÁROLY a nyomdász. A hirdetések száma nem szaporodik. A III. évfolyam utolsó számán már nem SZALAY IMRE szerepel, mint laptulajdonos, hanem bátyja, KÁROLY veszi át a szerkesztés mellett a lap tulajdonjogát is. Nyomdája ezentúl a székesfehérvári SZAMMER IMRÉÉ. Az 1885. és 1886. években a lap Budapesten jelenik meg.

KRÁTKY JÁNOS, a *Népjog*tól megválva új, mégpedig homlok-egyenest ellenkező tájékozódású lapvállalkozásba fogott. Megalapította 1882. június 11-én mint szerkesztő és laptulajdonos a *Világosság*-ot. „Tollam függetlensége hírlapírói hitvallásom istensége“ — írja az első számban. „A *Világosság* célja higgadt mérsékeltség és óvatos körültekintés útján működni a közélet terén.“ JEITELESNÉL nyomtatták, kettedrét alakban. Cikkeit jórészt zsidók írták, tárcája SAPHIR humoreszkjei. Egyik száma VAJDA JÁNOS kölcsönvett versét közli „A *honárulókhoz*“. A *Népjog* szerkesztője ráolvasta, hogy a *Világosság* — egyéb anyag hiányában — több ízben a *Népjog* régebbi közleményeit nyomatta le újra. A Hírlaptárban meglévő utolsó száma a II. évfolyam 53., 1883. december 6-án kelt. Valószínűleg nem is jelent meg több.⁶

Műveltség és jellem dolgában külön és megbízhatóbb emberek irányították az 1883. december 24-én kelt mutatványszámmal megindult *Társadalom* című hetilapot. Laptulajdonos és főszerkesztő HEKINGER ISTVÁN gimnáziumi tanár, felelős szerkesztő MESICS GYÖRGY, egyetemi pedagógiai tanulmányokat végzett tanárjelölt, később tanfelügyelősi tolnok, a kaposvári polgári iskola és kereskedelmi tanfolyam megszervezője és 1887—89. években igazgatója. Főmunkatárs ÖTVÖS VILMOS, kiadó JEITELES HERMAN. Egy máso-

⁶ KRÁTKYRÓL SZINNYEI nagy művében azt olvassuk, hogy „a 80-as évek elején Kaposvárra ment és ott lapokat szerkesztett, amíg egyszerre eltűnt, állítólag Amerikába vándorolt, mások szerint meghalt“. Egyéniségét éles világtársa helyezi a *Társadalom* című kaposvári lap szerkesztőjének, MESICS GYÖRGYNEK (kit KRÁTKY megrágalmazott) egy közleménye, mely a *Népjog* 1882. évi 48. számának volt szerkesztőjét kipellengérező cikkét idézi ezzel a záradékkal: „Minden tisztességes ember undorral fordul el tőle... Megvetni és elzártni kell az ilyen embert.“

dik mutatószám után a „hivatalos első szám“ 1884. január 5-én jelent meg. Hirdetésekkel elég bőven el volt látva a kettedrét alakú lap, mely nyíltan hangoztatja liberális elveit. „Jelszavunk: részrehajlatlan humanizmus és egyenlőség.“ Sok neves író nem tudott megnyerni munkatársul, inkább helyi dilettáns irodalombarátoktól kapta az anyagát. A pesti levelek rovatát a fiatal KOMOR GYULA, a későbbi vígszínházi dramaturg írta. Az első évfolyam 40. számától fogva MESICS egyben kiadója is a lapnak, mert JEITELES visszalépett. 1885. április 11-től (II. 15. szám) MESICS az előfizetési felhívást, melyben bejelenti, hogy ezentúl HÁGELMANNál jelenik meg a lap, de iránya, szelleme marad a régi — mint a *Társadalom* tulajdonosa, felelős szerkesztője és kiadója írja alá. A lap utolsó száma, a 26., 1885. június 27-én került ki a sajtó alól.

A *Somogy* 1884. márciusi számában olvastuk a rövid hírt, hogy AIGNER IGNÁC lengyeltóti ügyvéd e hóban *Lengyeltóti* címmel társadalmi, közgazdasági és szépirodalmi „lapot indított“. A Hírlaptár katalógusában hiába kerestük e lapot, ott egyetlen számát sem őrzik. Valószínű, hogy ez is csak a mutatószám szétküldéséig jutott el, akárcsak a *Független Zala*.

III. A *Somogy* alapítása évében, de négy hónappal utóbb indította meg EÖTVÖS KÁROLY, egyelőre — félévig — főmunkatársi címen a *Veszprém* vegyestartalmú hetilapot. Felelős szerkesztőként RAMAZETTER KÁROLY veszprémi nyomdász, kiadótulajdonos szerepelt. Valószínű, hogy EÖTVÖS KÁROLY, aki az Almássy-féle összeküvésben való részességért 1864-ben többhónapos komáromi várfogságot szenvedett, nem remélhette a helytartótanáctól szerkesztősege engedélyezését. A negyedrét alakban hetenként kétszer megjelent újság nagyrészét EÖTVÖS KÁROLY és 18 éves testvéröccse, Lajos írta, ez utóbbi RÁCZKEVI álnéven. A szorgalmas bibliográfus, SZABÓ KÁROLY neveltje, a Nemzeti Múzeum könyvtári tisztviselője, az irodalomtörténet veszteségére már 24 éves korában, 1872-ben elhunyt. A *Veszprém* első számának megjelenése idején, július 1-én javában zajlott a porosz-osztrák és olasz-osztrák háború. Ezek híreivel, meg a Dunántúl uralkodó „iszonyú pauperizmussal“, a kétségbeejtő gabona- és szőlőterméssel, meg a Balaton jövője kérdéseivel (mert az 1866. aszályos évben a tó vize ijesztően leapadt) van tele az első évfolyam. Nagy tanulmányra valló cikksorozatban RÁCZKEVI összeállítja a veszprémmegyei írók és tudósok könyvészeti adatait a legrégebb idők óta. A lapba PAP GÁBOR arácsi, majd vörösberényi lelkész, a későbbi püspök több cikket ír Füredről és környékéről. A szerkesztő elismeréssel közli, hogy

a káptalan VÉGHELY DEZSŐ református vallású neves történettudós előtt megnyitotta gazdag és példás rendben tartott levéltárát, hol a szerencsés búvárnak számos nagyértékű Árpád-kori oklevelet sikerült felfedeznie. 1867 elejétől július végéig a lap „nyomasztó anyagi nehézségek miatt” szünetelt. De mivel EÖTVÖS, aki a májusi tisztújításkor megyei alügyész lett, kieszközölte, hogy a lapot a megye hivatalos közlönyévé emeljék, ezért 1867. augusztus 4-én — Istenadta bőséges aratás után — újra megindította lapját. Ezután hetenként csak egyszer, de kettedrét alakban s most már hivatalosan is EÖTVÖS szerkesztésében jelent meg. Az új folyam mindössze 21 számot hozott. A december 29-i utolsó számban a szerkesztő elbúcsúzik közönségétől és megköszöni a kiadó áldozatkészségét. Folytatása 1869. februárig már nem hírlap többé, hanem a vármegye hivatalos közléseit tartalmazó *Veszprémvármegyei Közlöny*; megjelent RAMAZETTER szerkesztésében, kiadásában és nyomdájában. Egészen más lap, más kiadónál, de azonos című támad fel 8 évvel az elsőnek kimúlta után.

A poraiból új életre kelt *Veszprém*, mint megyei és helyiérdekű közigazgatási, társadalmi és irodalmi heti közlöny, SZALÁDY szerint 1875. április 1-én indult meg KOMPOLTHY TIVADAR volt tengerész-tiszt szerkesztésében. SZINNYEI szerint csak 1875. május 23-án indult meg a lap, melynek első évfolyama hiányzik a Hírlaptárból. Kiadó-tulajdonosa KRAUSZ ÁRMIN, veszprémi nyomdász. A kalandos hajlamú KOMPOLTHY egyévi működés után, a filadelfiai vilákiállítás alkalmából Amerikába hajózott, s helyette 1876. április 1-től PRÉM JÓZSEF vette át a lap szerkesztését. A fővárosban is jól ismert fiatal író magasabb irodalmi színvonalra törekedett, s a veszprémi származású ENDRÓDI SÁNDORON kívül több budapesti költőtől, REVICZKY GYULÁTÓL, KISS JÓZSEFTŐL is hozott verseket. A lap ismételten közölt híreket a szintén veszprémi SIMONYI ZSIGMOND tudós pályájának emelkedéséről, szülővárosában tartott előadásairól. VÉGHELY DEZSŐ történettudós, későbbi alispán is dolgozott a lapba. Mikor PRÉM JÓZSEF a nyár végén Pestre költözött, s a kiadónak nem sikerült ENDRÓDIT utódjául megnyerni, 1876. októbertől kezdve LÉVAY IMRE, piarista gimnáziumi igazgató lett a szerkesztő, sőt egy évvel utóbb a kiadást is átvette. 1880. november végén LÉVAY a laptulajdonossal felmerült nézeteltérés miatt mind a szerkesztői, mind a kiadói tiszteket KOMPOLTHYNAK adta át, aki 1879-ben hazatért Amerikából. 1882 elejétől azonban ismét LÉVAY vette át a lap kiadását, úgy mint a szerkesztést is. 1884 második felében újabb változás: a lap élén HE-

GEDÜS JÁNOS nevét találjuk, mint szerkesztőét és KRAUSZ ÁRMINÉT, mint kiadóét. LÉVAY pedig, miután KRAUSZ-szal végleg meghasonlott,⁷ új lapvállalkozásba fog: megalapítja, mint szerkesztő és kiadó a *Veszprémi Közlönyt*, melyet 1884. júliustól 1891. augusztus végéig vezet, noha közben, 1887-ben a budapesti piarista gimnázium igazgatója lett. Az érdemes pedagógiai író 1895-ben halt meg, élete művét SZINNYEI *Magyar Írók* részletesen ismerteti. LÉVAY katolikus orgánumát a veszprémi *Szent István nyomdában* állították elő. A lap 1891. szeptembertől a következő év végéig a gimnázium tanáraitól álló hármaskollégium vezetése alá került (MESZES POLIKÁRP, SCHERER ISTVÁN és TÖLCSÉRY FERENC). 1893 márciusában a *Veszprémi Hírlap* lépett a helyébe, amely — mint az egyházmegye hivatalos közlönye — az *Egyházmegyei Nyomda* betűivel ma is megjelenik, tehát ezidén már fél évszázadot meghaladó multra tekinthet vissza.

A veszprémmegyei ellenzéknek is volt már ebben az időszakban egy vegyestartalmú hetilapja: a *Veszprémi Független Hírlap*. Megindult 1881. október közepén, kettedrét alakban. Felelős szerkesztő és laptulajdonos KOMPOLTHY TIVADAR, aki idáig a *Veszprém*-et szerkesztette. Nyomda az első évben SZAMMER IMRÉNÉL Székesfehérváron; 1882. májustól a *Székesfehérvár És Vidéke* nyomdája. 1883. novembertől a veszprémi *Szent István*-nyomda, 1884. június végétől ismét a *Székesfehérvár És Vidéke* nyomdája állította elő. Ez év végén KOMPOLTHY megalapította Veszprémben a PETŐFI-nyomdát, mely az ő „*Amerikában*“ című könyvét és 1885. októbertől fogva a *Veszprémi Független Hírlapot* is nyomtatta. KOMPOLTHY 1897-ben lapját a nyomdával együtt eladta, s ez év végével a lap a 17. évfolyam 51. számával beszüntette megjelenését. Ez a lap is, mint a *Veszprém*, beleolvadt az 1898. január 5-én megindult, KRAUSZ ÁRMIN fia nyomdájában előállított, ma is élő *Veszprémvármegyébe*.

LUKÁCS KÁROLY.

⁷ A *Veszprém* egész 1897-ig virágzott, amikor az 1881-ben megindult *Veszprémi Független Hírlappal* együtt beleolvadt KRAUSZ ÁRMIN fia *Veszprémvármegye* című lapjába, amely napjainkban is megjelenik.